

Emlék-vázlat: Hegedűs István

- 1960 -

1954. nyarán két hetet egy úttörő táborban töltöttem Bakonyoszlopon. Nem tudhatom, hogyan került rám a választás, de van elképzelésem róla. Az iskolánkból összesen négyen kerülünk oda, egy Kónya nevű fiú, akiről csak azt tudom, hogy kedves, egyszerű fiú volt, a másik három viszont egy osztályba járt: Zalatnai Tivadar, J. Sándor és én.

Id. Zalatnai Tivadar neve a Rákoskeresztúri Köztemető 301-es parcellája melletti márványtáblán az akasztottak névsorában olvasható, Jolsvai Sándor szüleinek a neve talán a Dohány utcai szomorúfüzek valamelyik ezüst levelén. Én is azok közé tartoztam, akikről volt miért bocsánatot kérnie a hatalomnak, és akkor éppen olyan bocsánatkérő légkör lengedezett azokban a berkekben is, ahol az ilyen – meg a más-milyen – üdülések kiválasztottjairól döntöttek. Így állhatott össze a trió, de valószínűleg az egész csapat.

Nem tudom, J.-nak, azaz J.-kámnak kik és mik voltak a szülei, csak annyit, hogy mindkettőjüket deportálták. Azt sem tudom, hogy őt hogyan hagyhatták itthon, de tény, hogy a negyvenes évek végéig egy túlélő nagynéni volt a gondviselője. Aztán Rákosi pajtás álmatlan éjszakáinak mellékszereplőjeként ezt a nagynénit is elvette tőle az éberség, Rajk elvtárssal együtt őt is ártalmatlanították. Így valamelyik még inkább távoli túlélő alig-rokon gondjára maradt a fiú. A Körtéren laktak, egy földszinti cselemlakásban.

Ezt a pót-pót-mamát egyszer-egyszer már korábban is láttam, de csak a táborba induló irányvagonban ismerkedtünk össze. Messziről is, közelebbről is inkább pót-pót-nagymamának látszott, mert eléggé megviselték az élet viszontagságai. Nem az auschwitziak által "muzulmán" nevezett figurává vált, akinek a csontjai kiszáradnak a bőrét, hanem olyanná, aki a fizikai leromlással egyre terebélyesebb lesz, mert gyenge a szíve, hogy kipumpálja belőle a vizet. Közelebbről az embernek szinte menekülhetnékje támadt a látványától, de bénított is, mint a Gorgó-fej nézése. Mintha azért lett volna két szódásüveg-feneke-vastagságú lencse a gülü szemei előtt, nehogy elguruljanak. Hihetetlen teljesítménynek látszott, hogy a Körtértől a Nyugatiban indulásra váró vonatig vonszolt egy ilyen lestrapált, sérülékeny víztömlőt, azt is vállalva – ez egyszerűen megíjósolható volt – hogy hálátlan védence mindent megtesz majd annak érdekében, nehogy vérlázítóan csekély esztétikai értékű gardedame-ját bármilyen összefüggésbe próbálják hozni vele. Valóban, amikor megtaláltuk a vonaton J.-kámát, mindenki azt hitte, hogy egyedül jött, és csak anyám faggatására bökött a kupé átellenes sarka felé, hogy ott a kísérője. Meg kell hagyni, az első blikk inkább az elhatárolódást igazolta, mintsem az amúgy is csak többszörös áttétellel számon kérhető Negyedik Parancsolat teljesítésére serkentsen.

Zalatnai Tivadarné egy Lollobrigida volt J.-kám pótmamájához képest. De az ő fényképét sem szívesen rakták volna az Ofotért kirakatába a cég reklámjaként. Zörgően sovány volt, és az arcát, karját nagy piros dudorok borították. Később megtudtam, hogy a Patyolat (ez volt a neve az országos vállalként üzemelő mosoda-hálózatnak) egyik vegytisztító üzemében szerezte a dudorait, olyan pusztító munkahelyen, amit csak az fogad el, akit máshova nem vettek föl. Esetünkben például egy kivégzett házaáruló özvegye.

Ismerősek voltak a dudorok, mert hasonlóak lepik el azoknak a kezét, karját is, akik PVC fóliák közé rétegelt papírvattából steppeléssel bőrt és műbőrt pótló lapokat készítenek darabbérben. Talán maga a PVC okozza, talán a festéke, talán az ásványi olaj, amellyel a PVC-t meg kell kenni, hogy ne ragadjon hozzá a varrógép tűjéhez, talpához. Igaz, ekkorra jórészt elmúltak anyám karjáról a dudorok, mert otthagya már

a "Szövit", ahogy a Bördíszmű és Műanyagipari KTSz Nyár utcai varrodáját nevezték. Hazakerült a varrógépe is a ráfabrikált villanymotorral. A KTSz ugyanis „saját gépekkel” dolgoztatott, ezen azt értve, hogy mindenki a sajátján. A "Szövit" ugyanis nem érdekelte, hogy kézzel, lábbal vagy villanymotorral hajtott varrógépen termel a dolgozó, feltéve, hogy a villanyszámla-hozzájárulást leperkálta. Motor nélkül persze legfőljebb egy-két hétig bírja az ember lánya a hajtást, ezért ha meg akar maradni, vegye tudomásul, hogy az első héten - vagy kettőn, - a villanymotorért pedálozik. Egyszer-egyszer én is előfordultam a fényszegény hodályban, ahol legalább tíz sorban, soronként öt-hat varrógép zakatolt. Most is az orromban van a szaga, amiben a PVC lágyító és a varrógépmotorok szikrázó szénkeféinek, lamellás sebességváltóinak "amperszaga" keveredett a dohányfüst és a vastag női izzadság szagával. Egy éteribb változata volt ez az épülő szocializmus később jól megismert szagának, a kihűlt dohányfüst, gázolaj, gumicsizma és az emberen ázott ruha páráiból összeálló „kígyószag-nak”.

Visszatérve a kupéba, elrendeztük a csomagtartóban a hámlott kofferokat, aztán J., Tivadar, meg én a kupé egyik oldalán, Güli néni, id. özv. Tivadarné, meg anyám a másikon leülve, megilletődötten vártuk, ki, kinek kezd mondani az elbocsátó szöveget. De senki nem kezdte. Talán mindenki barátkozott a véletlen hozta helyzettel. Hát igen, lehetne valamivel jobb kiállású fiú is köztük, gondolhatták a hölgyek, mert szó, mi szó, a tornasor legvégéről verbuválódott az utazó triász. Különösen J.-kám külleme ígért kevés babért az úttörő tábor olimpiáján. Én sem voltam a szülői keblet dagasztó jelenség a 135 cm-es magassággal, Tivadar sem nőtt az égis, talán ha két centivel volt magasabb nálam. De mindketten kigyúrt testépítőnek látszottunk volna J. mellett – ha akkor a testépítő fogalma ismert lett volna. J. kezén-lábán a legvastagabbak az ízületek voltak, oldalról nézve nagy, szemből meg keskeny, lapított 0 alakú feje volt, emellett az ő orrát is egy sokdioptriás szemüveg nyomta.

Már beszólt a kalauz, hogy néhány perc múlva indulunk, a de csak ültünk, és vártuk, hogy befejezze a járőrözést az a fölöttünk áthúzó, szótlanságra bíró angyal. Áthúzott, és J. megszólalt: Adél, te terhes anya vagy! Humornak szánta – tényleg ilyen idéten volt a humora – és arra utalt, hogy Güli néni éppen azon a helyen ült, ahol a MÁV szép békebeli bronzablácskája a terhes anyáknak kötelezően átadandó helyet kijelölte. De Güli néni, azaz Adél - vagy talán Adéle - felpattant, és egy "Sándor, te egy misztkerl vagy!" rikoltással levetette magát a vonatról. Mire felocsúdtunk, már anyám is, Tivadar mamája is lenn volt a peronon, és jobbról-balról támogatva, porolgatva próbálták lábán tartani a hisztériásan zokogó Adélt. A kalauz is ott termett, és visszaparancsolt bennünket az ülőhelyünkre. Így csak az ablakból nézhettük, hogy Adél néhány furcsa úszómozdulat után teljesen megnyugodott, sírását eltorzult arca visszanyerte a korábbi Gorgó-fej küllemét, és a másik kettőt a vállánál átölelve a búcsúzó mama pózába igyekezett rendezni magát.

Aztán nagy rángatással elindult a vonat, (akkoriban valamiért mindig minden vonat rángatással indult,) lassan elhúzott az ablak előtt a három szipogó nő, mi meg ott maradtunk J. nem-eredendő bűnével terhelve. Meg azzal a problémával, hogy mi is az a misztkerl, meg miért éppen ez a misztkel-ség vetette ki Güli nénit a terhes anyák ülőhelyéből.

Azóta már megtudtam, hogy a misztkerl valami szarházit vagy piszkos frátert jelent, arról is van elképzelésem, hogy miért mondta ezt Adél, sőt megtapasztaltam, hogy J. tényleg egy misztkerl volt és maradt. De Bakonyoszlapon úgy összetartott bennünket a három síró nő képe, ahogy talán testvéreket sem. A nálunk idősebbek is láthatták, hogy itt nem egy-egy leiskolázható kiskrapekról, hanem egymásért foggal-körömmel kiálló hármassal találkoztak. Kiharcoltuk, hogy egymás mellett alhassunk,

egy turnusba kerülünk az étkezéseknél, fürdésnél, egy csapatba kerülünk minden játéknál, csendes pihenőnél, még az ilyen helyen kötelező kultúrprogramokban is közös vállalkozásban vettünk részt. A szövetségünk néhány nap alatt egy sereg hasonló korú és méretű gyerek véd- és dacsövetségévé bővült. Sem előtte, sem azóta nem tapasztaltam olyat, hogy néhány alkatilag és helyzetileg is vesztesre ítélt alak az alkátát és helyzetét meghazudtolva domináns társadalomszervező-erővé tudott volna válni. Haza is hoztuk J.-t egy karcolás nélkül.

Egy unalmas rajz óra közepén bejött a tanterembe Bajusz, a hivatalsegéd, és megkérte Gipsztököt – alias Erdős Géza tanár urat, – egy gusztustalan, narodnyik öltözetű, kecskeszakállas alakot, (és amit akkor nem tudtunk: Munkácsy díjas festőt, levitézlett nyilast és az iskola párttitkárát,) engedje meg, hogy Jolsvai Sándor tanulót az igazgatói irodába vihesse. J.-kám összekapta a cuccát, és elment Bajusszal. Néhány perc múlva hasonló formaságok közt elhívták L. L. tanulót is. Ez a L. egy nyúlfogú, nyüzüge alak volt, akkoriban mi sem, de ő maga sem tudta, hogy szép francia neve van. Nem volt sem okos, sem ügyes, sem jó verekedő, az egyetlen, amivel kitűnt a teljesen érdektelen krapekok közül, hogy meg tudott tenni egy teljes kört rückverzben egy női kerékpáron. Ezt úgy kell csinálni, hogy a kormányon ül az ember a menetiránynak háttal, és így tekeri a pedálokat. Én meg sem próbáltam, de aki megpróbálta, többnyire csak ökörhugyozás-szerű vonalban tudott néhány métert tolatni, mielőtt seggre esett.

Ezt a rajzórát követően J.-kámát már csak a József Attila gimnáziumban láthatam viszont. Derült égből villámcsapásként mindkettőjüket kicsapták a Váli utcai iskolából, mehettek a szomszéd iskolákba. J. a Bartók 27-be, L. meg a Bartók 114-be. Az történt, hogy az orosz tanárunk, dr. Schmideg József – ismertebb nevén Villanymalac – kapott egy levelet otthon, amelyben a Fekete Kéz mindenféle kellemetlenségeket helyezett számára kilátásba arra az esetre, ha nem húzza el a csikot a Váli utcai iskola környékéről. Szegény Villanymalac örömmel elhúzta volna, ha lett volna hová, hiszen ókori és keleti nyelvekkel foglalkozott, és latint, görögöt, meg hébert tanított egy zsidó gimnáziumban amíg az orosz nyelvvel való ismerkedésre nem ítélte a felekezeti iskolák szekularizálása. Mégis zokon vette a barátságtalan levelet, és bevitte további ügyintézés céljából az osztályharcban iskolaigazgatóvá avanzsált főnökének. Azt is megmondta, hogy csak egyetlen tanítványa van, aki a lakcímét ismerheti, mégpedig az a süket fiú, akinek a t. Tanári Kar jóváhagyásával külön órákat tart. Ebből minden hülye kitalálhatta – inkluzíve Molnár igazgató úr, akinek a tanári oklevelét egy órás segédlevél és egy kis piros tagsági könyv helyettesítette – hogy a mi osztályunkból érkezett a levél, mert nekünk volt ilyen csudabogarunk, a Cinóber, polgári nevén D.G. Ez a lángvörös hajú zsidó fiú csecsemő korában skarlát következtében majdnem teljesen megsüketült, de annyira megtanult a füle nélkül élni, hogy – kisebb rásegítésekkel (amiket megengedhetett magának a családjá,) – normál iskolában végzhette a tanulmányait. Néha kihasználtuk a süketségét, amikor egy-egy kemény felletetést jósló osztálynapló-lapozgatás alkalmával oldalba böktük, (többnyire én, mert én voltam a padtársa az első sorban,) mire Cinóber fölpattant, és vízfolyásként dőlt belőle az aznapi penzum. Ő azért ült az első sorban, hogy jobban "hallja" a szájról olvasott szöveget, én meg azért, mert mindig a tornasor legvégére kerültem, na meg azért éppen mellette, mert egy ilyen süket alaknak jót tett, ha volt, akinek a füzetjébe pontosítás céljából belenézhetett. Amúgy kevés "pátyolást" igényelt Cinóber barátom. Ugyanolyan "vegyülni szoktatott", értelmiségi családból származó kamasz volt, mint a többség, legfőlőbb azzal rítt ki a többiek közül, hogy néhány másodperccel tovább ordított a többiekénél, ha a szünet végén belépett a tanár a terembe. Az, hogy Cinóber is zsidó volt, mint J.-kám, meg Schmideg tanár úr, egy mikronnyi cikk-cakkal sem

cifrázta a Fekete Kéz válságot. (Régi szép idők!) Nem volt ezért nehéz dolga a nyomozással Molnár igazgató úrnak: csak meg kellett kérdeznie, kivel találkozott Cinóber, amikor legutóbb felzárkóztató orosz órára ment Schmideg tanár úrhoz. Talált, elsüllyedt, J. és L. pajtásokkal – amúgy teljesen alkalmi kettős – akik még azt is megkérdezték tőle, hogy nem vinne-e magával néhány négus-bombát a Villanymalachoz. Cinóber a barátság kedvéért vállalta volna a postázást, de a nevezetteknel momentán egy szem négus-bomba sem volt. L-t még csak-csak megértettük. Buta volt, többek közt az oroszral is gondjai voltak. De J.-kám egyike volt a legokosabb fiúknak, talán több orosz szót ismert, mint maga Schmideg tanár úr. Rém rondán írt latin és cirill betűkkel is, de aki el tudta az írását olvasni, láthatta, hogy van benne spiritusz. És éppen ő írt a Villanymalacnak!?

(Villanymalac, azaz Schmideg József megér még egy kitérőt. Viszonylag gyorsan kiszabadult a Fekete Kéz fenyegetettsége alól, amikor én otthagytam a Váli utcai iskolát, ő is otthagyhatta. Még azon a nyáron egyszer összefutottunk a Szabadság – előtte Simplon, utána Bartók – mozi előtt, mégpedig úgy, hogy szándékosan nekem jött. Épp mint a korombeli srácok, akik tudták, hogy képes vagyok apám-anyám mellett is holdkórosként elmenni az utcán. Ki akarta provokálni, hogy megismerjem és köszönjek neki. Megismertem, köszöntem, néhány barátságos szót is váltottunk, sőt a végén kézfogással búcsúztunk egymástól. Azóta is csak találgathatom, hogy az én kedvemért, vagy a sajátjáért vállalta az ütközést. Aztán szép nagy szakállt növesztett, és tudós rabbi lett, sőt, a rabbik rabbija, az Internet szerint, szinte csodarabbi.)

A tizenéves énem számára leképződött világ egy jelentős szegmensét éreztem időlegesen elveszni J. kirúgásával, mert valóban kirúgták, így az általános iskola utolsó néhány hetét egy másik iskolában kellett eltöltenie.

Még ilyen rovott múlttal is fölvették a József Attila – korábbi nevén Szent Imre, cisztercita – gimnáziumba, így néhány hónap szünet után újból összekerültünk. Igaz, nem egy osztályba, - ő a Liszt Ferenc védőszentsége alá tartozó I/d-be, én a Bolyai Farkas szellemi öröksége alá terelt I/a-ba, - de ez nem volt gond.

Mindkét osztály osztályfőnöke matematika-fizika szakos tanárnő volt. Az I/d keresztanyja, Edit néni, dr. Windisch Ferencné, akinek valóban ilyen TTK-s diplomája volt, inkább arra volt rátarti, hogy az ő érdeklődése a zenére is kiterjed, míg a mi osztályunké, Mancsi néni, alias dr. Balassa Lorántné, aki eggyel alacsonyabb szintű diplomával töltötte be ugyanezt a feladatkört, talán arra volt büszke, hogy ő is föl-emelkedett a középiskolás matematika oktatásának a szintjére. Amúgy a kettejük matematikusi-fizikusi kvalitásában gyanítható különbség számomra ki is merült a névválasztások által implicite deklarált különbség üzenetének dekódolásában, mert sem Mancsi néni óráin, sem Edit néni szakköri foglalkozásain nem éreztem, hogy most a (nagybetűs) Tudomány avatott közvetítői olyat mondtak volna, amit a továbbgondolás céljából le kellett volna jegyeznem. Sőt, ha néha tovább gondoltam, nagyon lebutítottnak éreztem a közvetítést ahhoz képest, amilyen lehetett volna.

(Zárójelben: ebben az időben nem éreztem magamban sem specifikus tehetséget, sem specifikus vonzódást a matematika és a fizika iránt, mert az egész középiskolás matematikát és fizikát bárki által néhány óras érdekes beszélgetés során elsajátíthatónak véltem, így ennek a két néninek minden büszkeségét, amellyel a későbbi "eredményeimet" a saját ténykedésük hatásának tulajdonítottak, ugyanúgy fontoskodásnak tartottam, mint az óráikat és szakköri foglalkozásaikat. Készséggel elhiszem, hogy ez oltári nagyképűség és hálátlanság, de tiszta szívvel állítom, hogy minden órájukat úgy hallgattam végig, hogy folyton az járt az eszemben, hogy ezt nem nekem mondják, hanem annak a néhány taplófejűnek, akinek nem volt elég a szőnyegen forgó probléma fölvetése és elnevezése ahhoz, hogy a kézenfekvő konklúzióig eljussa-

nak. Az hiszem, persze, hogy az is hozzátartozott tudományukhoz – hálám érte – hogy engem és a hozzám hasonló alakokat meg sem próbálták ebbe a dedós rendszerbe belegyömöszölni. Ha Mancsi néni felszólított a házi feladat megoldásának ismertetésére, mindig benne volt a pakliban, hogy üres füzetrel megyek a táblához, de mivel gond nélkül fölkentem a táblára a megoldást, ő is, én is úgy vettük, hogy minden rendben van.)

A szünetekben ott folytattuk J.val, ahol abbahagytuk. Ő is újságolvasó volt, én is, a mindennapi témánk akkoriban az volt, hogy miután végleg kitelt a becsülete a seggfejnek – Rákosit hívtuk mi is felnőttesen így – tovább kell menni, addig üssük a vasat, amíg meleg. Mi voltunk – teljes egyetértésben – a Váli utcai iskolából átmentett baráti társaság legradikálisabb tagjai. De mi sem gondoltuk, hogy olyan gyorsan fordulnak az elvek jelszavakká, a jelszavak tettekké.

Hétfőn még arról beszélgettünk, hogy be kéne hozni ezt a MEFESZ nevű "anti-DISZ"-t hozzánk is, hiszen itt is van ez a DISZ, csak minek, keddre az összes várakozásainkon túlforrt a történelem. Október 23-a volt, szép, szinte a nyarat idéző őszi nap.

Januárban találkoztunk újra, megtaposva, átélve a Szovjet rendszer aljasságának inkább a várakozásunk szerinti, mintsem azt meghazudtoló megnyilvánulásait. Külföldre menekült barátaink, sebesültjeink, halottaink is voltak, de nem voltunk igazán sem megfélemlítve, sem legyőzve. Így kiben-kiben a vérmérséklete szerinti hevességgel izzott a gyűlölet az oroszok ellen, az undorral vegyes felháborodás az őket kiszolgáló hazai és külhoni kommunisták ellen. Ebben a légkörben az orosz nyelvtanulás szorgalmazása olyasmi lett volna, mintha valaki a must forrásakor akarna gyertyával világítani a pincében. Hatalmas elánnal kezdtünk angolul tanulni, a felsőbb évesek – nekünk még csak a görög-római kor volt a penzumunk – több-kevesebb tanári asszisztenciával szabotálták a történelem és az irodalomtörténet-órákon a tankönyvi maszlag elolvasását.

Március 15-én egész nap olyan üres volt az utca, mintha egy kísértetvárosban lennénk. Csak a pufajkába öltöztetett aljanépet szállító ponyvás teherautók grasszáltak. A megelőző napokban ugyanezeknek a teherautóknak az utasai szétpofozták azokat a "csoportokat", amelyek az egy irányból egy időben az iskolába menő diákokból verődtek össze. Megállt egy ponyvás autó, kiszállt belőle egy tucat fasza legény, elállták az utat az iskola csoport előtt, kinézték a két-három legmagasabbat, aztán "nesztek galeri!" felkiáltással adtak nekik néhány felnőtt pofont. Ma is előttem a sunyi képük, amittől a Feneketlen tó környéke eddig megkímélt. Talán Miskolcon láttam először ezt a "győztes proli-vigyort" a befogandó kutyákat terelő pecérek ábrázatán.

Sokáig bajban voltam ezzel a "proli" szóval. Nem tetszett, mert úgy tanultam – úgy is éreztem – hogy a társadalomnak egy meghatározó szerepű rétegét lekezelő, elítélő, provokáló megnevezés, amit gyakran olyanok szájából hallottam, akiket nem tartottam elegendően érdemesülni arra, hogy ezt a réteget ilyen könnyedén elítéljék. Ugyanakkor azt is éreztem, hogy nekem semmi közös dolgom ezekkel a "prolikkal" sem lehet. Jelenleg az a véleményem, hogy a "proli" az tényleg olyan, amit ez az elnevezés az összes konnotációjával jelöl, vagy talán még inkább olyan. Valóban van egy "homo proli orientalis" speciese a homo sapiensnek, amely – meg kell hagyni, nem túl magasról indulva – a szocializmus építése során Jonathan Swift jehujának a legszánalmasabb variánsává küzdötte le magát.

Március 21-én, a MUK hivatalos kimúlása után zászlót bontott a KISZ, kisvártatva létrehozták az Ifjú Gárdát is, ami a pufajkások ifjúsági tagozata volt. Rosszarcú, sokad-osztályú jasszok fölényeskedő gyülekezete. (Ezt a szót az akkoriban divatba hozott huligán teljesen feledésbe vitte.) Április 4-re már eléggé nyeregben érezte ma-

gát a hatalom ahhoz, hogy felszabadulási megemlékezést is tartson. Emlékezetes megemlékezés volt, mert országos visszhangot érdemlő botrány volt a József Attila gimnáziumban. A díszteremben egybeterelt diákság mukkanás nélkül hallgatta végig a hígvelejű ünnepi szövegeket, majd a végén ugyancsak mukkanás nélkül állta végig a Szovjetunió egykori himnuszát, az Internacionálét. Eddig úgy ment az ilyen lélekemelő nótázás, hogy az énektanár megadta a hangot, aztán a körmenetes nénik módján csatlakozott hozzá az ünneplő tömeg. Most is így indult: Radófy tanár úr elkezdte, hogy "Fel fel, ti rabjai a földnek...", de az ünneplő tömeg nem vette át a dallamot, még kevésbé a szöveget. Szegény Radófy Ottó, rémes perceket élhetett át. Nem tudta pontosan a szentének szövegét, de nem merte abbahagyni. A "föl föl, te retkes proletár!" közismert folytatást még elkerülte, de a "semmik vagyunk, semmik leszünk" ferdítésbe már duplatalppal belelépett. Volt talán egy-két botfűlű téglá, aki megpróbált vele énekelni, de egész dísztermet a csend döbbenete, az elszánt passzív rezisztencia dermedtette meg. Azt hiszem, mindenkinek remegett a térde, mire "nemzetközi-véhé-héhé lett ... a világ". Aztán tanárok, diákok, mindenki igyekezett minél gyorsabban eltűnni a tetthelyről. Nem volt nyilvános vizsgálat, a következmények mégsem merültek ki abban, hogy a későbbiekben tartott piros betűs összejöveteleken minden lélekemelésre szánt dalt hangszórón keresztül, hanglemezzről vezettek elő. Kemény fellépést hirdetett a hatalom úgymond a huligánokból álló galerik ellen, de mivel a környékünkön ilyet nem találtak, a Szabadság mozinál jegyüzérkedő, egymásnak inkább konkurenciát, mintsem szövetségest jelentő srácokat léptették elő galerivá. Pedig ha jobban keresték volna, megtalálhatták volna a hallgatólajos, de szükség esetén szemérmetlenül nyílt rendőri támogatással randalírozó Ifjú Gárdát, amelyet éppen a kreált galerik fiktív tevékenységének ellensúlyozására verbuváltak a környék csatornatöltelékéből. Ezek a legaljasabb módszerekben kiművelt (szar)alakok rajban csoportosultak ifjúsági rendezvények körül, mint a zöld legyek a budi körül. Az volt a dolguk, hogy provokálják a diákokat, aztán aki ugrott, azt testületileg agyba-főbe verték. Ha úgy fordult, hogy a diákok kerültek fölénybe, előhúzták az önkéntes rendőr igazolványukat – a "sturmabahnführereik" meg a pisztolyukat – és az összetűzés osztályharccá, a visszaadott pofonok hatáság elleni erőszakká léptek elő. Tucatjával zártak ki az ország minden középiskolájából gimnazistákat, akiknek ilyen provokációból támadt fegyelmi ügyük.

Tőlünk P.I.-t csapták ki, akit nem az Ifjú Gárda, hanem a történelem tanárunk, Huszár tanár úr provokált. Talán azért, mert megkapta a drótot, hogy ezt a fiút korábban már begyűjtöttek, de nem tudtak semmi terhelőt találni az ügyében, ezért fél év „Gyűjtő” után kiengedték. Az is lehet, hogy csak azért járt rá a rúd, mert olyan előkelő neve volt. Huszár Tibor provokációi elképesztően aljasak és veszélyesek voltak. Ekkor kezdte a pasas a Petőfi Körbe delegált DISZ-KB-titkárként elpénecolt karrierje reparálását, és semmi sem volt drága neki. Ekkoriban öt-hatéves börtönbüntetésük napjait morzsolgatták a hasonszórú DISZ vezetők, akik szintén ott virítottak a Petőfi Kör piros drapériás elnökségi asztala mögött, de nem tudtak Huszár tanár úr gerinctelenségének és szégyentelenségének szintjére emelkedni. Már aki nem került korábban kötéltre. A tanár úr viszont egy-két év karrier-egyengetés után már egyetemi tanszékezetőség felé kacsingathatott. Affektált terézvárosi hanghordozását meghazudtolva, számunkra is megütköztetően műveletlen volt. Hibásan írta és ejtette a közismert történelmi neveket és műveltségi szavakat, vélhetően azért, mert a műveltséggel cirill betűs átírásban ismerkedett meg Szverdlovszkban. (Konkrétumok: 'roger bakon'-nak mondta Roger Bacon nevét, 'dullesz'-nek Dullesét, 'berloiz'-nak Berliozét, 'bugi-bugi'-nak a boogie-woogie-t, 'rakandroll'-nak a rock and roll-t.) De ilyen apróságok nem gátolták abban, hogy csodálatos színjátékokat rögtönözzön a kollégáinak és a

diákságnak fontossága és szellemi emelkedettsége bemutatására. Ma is aktív tagja az Akadémiának, legutóbb Kádár János autentikus bibliográfusa és szerezsenmosdatója-ként szennyezte a közmédiában az ország szellemi környezetét. Talán jó is, hogy nem vagyok tagja annak az egyletnek, ahol Huszár Tibor pávázhát.

Szegény Radófy tanár úr is kötelen végezte emlékezetes április 4-i szólóének-lése után néhány évvel, de nem az ekkoriban szokásos módon. Elég egyszerű volt megtalálni a gyengéjét, mert köztudott volt erről a sokdiplomás megrögzött agglegényről, hogy a szabad idejét többnyire hozzá hasonló korú és érdeklődésű férfiak társaságában tölti, és erről bizonyos típusú agyakban a "buzi" szó hívódik elő. Egy "aggódó szülő" bejelentése alapozta meg a pederasztia gyanúját vele kapcsolatban, akinek a fiát a tanár úr "nagyon különösen fogdossa". Valóban volt Radófy-nak egy speciális "fogása", amit olyankor alkalmazott, amikor a többi tanár lepofozta volna a rendbontókat: két ujjal, mintha a cselló nyakát fogná, (a Zeneakadémián többek között csellistaként szerzett oklevelet,) megkapta a delikvens karját a könyöke fölött, és addig tartotta, amíg az le nem higgadt. Igazán nehéz volt ehhez a "fogdosáshoz" érzéki gondolatokat társítani, a Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának Oktatási Osztálya mégis elegendőnek tartotta a bejelentést ahhoz, hogy azonnal vizsgálatot kezdjen, és a vizsgálat idejére felfüggeszse a gyanúsítottat az állásából. A felfüggesztés meg ahhoz volt elég a megfélemlített légkörben, hogy a gyanúsított teljesen társadalmon kívülivé váljék. Borzasztó volt látni, ahogy maga alá temeti ez a szégyenletes helyzet. Lefogyott, pötyögni kezdtek rajta a varratott öltönyei. Rohamosan őszülni kezdett, hiába igyekezett frizuraváltással, hajfestéssel elrejteni az ősz csíkokat. Egy ideig az akkoriban épült Park presszóban próbálta esténként egy keserű konyakos pohár mellett markírozni a jelenlétét a társadalomban. De sem a megjelenése, sem a stílusa nem olyan volt, hogy egy megviselt úriembernél erősebb figyelmet keltsen maga iránt, így lassan-lassan elmaradt a presszó sarokasztalától is. Végül teljesen lemondott a társadalom igazságérzetének a segítségéről, és fölakasztotta magát, mielőtt az ügyében folytatott vizsgálat a gyanúsítást ejtette volna.

Megtehetném, hogy nem írom le, még azt is, hogy nem emlékszem rá, de sajnos emlékszem, így le is írom: én is részt vettem Radófy Ottó "kíméletes" kivégzésében. Voltaképpen nem szerettem őt, mert nagyon leszerepelt előttem, amikor még mindketten a Ciszterek korábbi intézményében, a Váli utcai iskolában voltunk nyilvántartásba véve. Akkor és csak akkor vette sietve a szárnya alá a zenekarunkat, (erről a zenekarról máshol már bővebben írtam,) amikor már együtt voltunk, együtt zenéltünk, egyszerre tudtuk kezdeni és befejezni a szólamainkat. Amikor már csak a pedigret kellett kiállítani, hogy "a Váli utcai Általános Iskola 8.b osztály zenekara, énektanár: dr. Radófy Ottó". És az elszántságot igazán csak részünkről igénylő első fellépéseink alkalmával az elismerést ő söpörte be pl. apám helyett, mert úgy hajlongott a publikum előtt, mintha ő talált volna ki bennünket. Emiatt elég kimért volt a későbbi kapcsolatunk. Én csak akkor köszöntem neki, - de akkor mindig, - amikor láttam rajta, hogy megismert. Ő meg csak akkor mutatta, hogy megismert, amikor az intellektuális társasága számára nem látta zavarónak a "foglalkozási ártalomnak" tekinthető iskolai ismeretséget. Így amikor bajba került szegény, már régen leszoktunk egymás megismeréséről. Tudtam, hogy ő is megismer, azt is, hogy tudja, hogy én is, sőt, azt is, hogy tudja, hogyan fejlődött az ismeretségünk nem-ismertséggé, de későn vettem észre, hogy az én kis egyéni lenézésem egyszerre egy össznépinek szánt lenézés részévé vált.

Kedves Ottó bátyám a purgatóriumban, bocsáss meg nekem: én nem a rád ragasztott buziság miatt néztelek le, hanem csak úgy amúgy, ahogy egy széplelkű ifjú egy lestrapált futóművű osztályos társát lesajnálja!

De Jézus, Mária, hova kanyarodtam J.kámtól! Gyorsan vissza a KISZ 57-es zászlóbontásához! Közös barátunk H.L. egy tízperces szünetben elpötytyintette, hogy az osztályukból hárman is beléptek a KISZ-be. Az egyik egy nyilvánvalóan odaváló alak volt, akiről mindenki tudta, hogy az apja valami "óbersturmbahnführer" a pufajkások közt. A másik Zorán Sztevanovity volt, a beat-mozgalom államilag pártfogásba vett együttesének ingatag zenei hallással, de megingathatatlan hithűséggel és nagyratöréssel megáldott énekese volt, aki ekkor még alig tudott magyarul. A forradalomig a Húvösvölgy egy hermetikusan lezárt állatfarmján élt, ami a Titó által is, Rákosi által is kényelmetlenül bigottnak és militánsnak tartott sztalinista "vadrác" menekültek rezervátuma volt. A harmadik KISZ-es J. volt.

Aznap megszakítottam vele minden kapcsolatot. Nem mondtam, de tettem. Három éven keresztül átnéztem rajta, mint a levegőn. Ő sem próbálkozott, ismert annyira, hogy tudja, teljesen hiába tenné.

A hatvanas évek közepén egy KISZ építőtáborban láttam viszont Tárnokon, a Moszkvai diplomataképző egyetem brigádjában. Mielőtt félreértés alakulna ki: nem kiseszként voltam ott, hanem egyetemi termelési gyakorlaton, mint "majdnem szakember". Munkahelyi vezetőként a főnöke voltam J.-ék brigádjának is. Megtehettem volna, hogy kitolok velük, mert volt néhány olyan munkaterületem, ahova csak büntetésből küldhettem brigádot. A moszkvaiakkal talán meg is tettem volna, de J. miatt olyan undorom volt a csapattól, hogy még ehhez sem volt gusztusom.

Akkoriban ment egy zsidó munkaszolgálatos témájú film, a "Négy félidő a pokolban". Nem én mondtam ki, bár nekem is eszembe jutott róluk, hanem az egyik termelési gyakorlatos kollegám, hogy ez a "Négy félidős csapat!" A turnus végére a tábor mind a 600 résztvevője ezen a néven nevezte őket. Pedig ha J. nem lett volna köztük, talán ugyanúgy néztek volna ki, mint akármelyik másik brigád.

Valamikor már a hetvenes évek elején a szép emlékü 9-es villamoson (Móricz Zs.-körtér – Bem J. tér) utaztam valami helyi érdekű szakértésre W.A.-ral, aki észrevette J-t a villamos másik végén, és integetve elindult felé a félig üres kocsiban. Hülye helyzet volt, nehéz volt eldöntenem, mit csináljak. Ha vele megyek, nem tudom megúszni, hogy szóba álljak J.-val, ha maradok, az meg azt jelenti, hogy W.-t tekintem semminek. Végül köztes megoldásként utána mentem W. úrnak, aki az "ein Mann von unserem" jegyében bemutatott bennünket egymásnak. Pontosan úgy bólintottunk egymás felé, ahogy a kosztümös filmek hadban álló királyainak a diplomatái, W. észre sem vette, hogy évtizedes utalat köt bennünket össze. Én tisztán megérvéből, veztettem elő a néhány milliméteresre kimért törzshajlítást, J. viszont – ahogy a W. mediátorságával lefolytatott társalgásból kiderült – a tanult mesterségét gyakorolta, mert arabul és más ázsiai nyelveken tudó diplomatát csináltak belőle a moszkvai Lomonoszov Egyetemen. Ahogy a diplomáciai testület kádergazdálkodásáról szállongó híreket ismerem, valahol Ázsia keleti részén keltette a jó hírünket, amíg nyugdíjba nem ment.

Leli

Leli az ötödik osztályától az általános iskola befejezéséig volt az osztálytársam. A polgári neve Hullán Lehel, amit J. – aki megszállott híve volt Darvas Szilárd sanda fordításainak és magyarnóta-magyarázatainak – mindenki örömeire "Dögön Szuszog"-ra ferdített. Ha mostanság beírja valaki a Google keresőjébe Hullán Lehel nevét, oldalszámra jönnek a bornírt szövegek a patológus professzorról, akit így hívnak. Pedig Leli nem is orvos lett, hanem biológus, igaz, professzornak professzor, még ha csak

címzetes is. Rajta kívül még ketten lettünk professzor-félék abból az osztályból, a másik Illyefalvi-Vitéz Zsolt, de Zsolt csak tanszékvezető docens volt a Villamos Karon.

Leli jó tanuló volt, de nem volt éltanuló, és azokban a tárgyakban – ének, torna, rajz – sem jeleskedett, amelyekben a csak „specifikus tehetséggel” bíró osztálytársak vizsgázalódhattak. Osztályfőnökünk és rajztanárnőnk Vastagh Kati néni - Vastagh Gyula festő és keletkutató lánya, Vastagh Géza szobrász unokahúga - mindenkiben igyekezett élesztgetni a művészi becsvágyat, de Leli oeuvre-jéhez csak azt tudta lelkesítésként mondani, hogy kiváló színérzéke van. Azok az egymásba folyt rémes festékfoltok, amiket Leli egy-egy őszi falevél vagy alma-körte csendéleteként pacsmagolt, valóban kevés alapot adtak másféle dicséretre. Egy idő után szokásunkká vált, hogy egy rajzlap-cserével én vettem át Leli agyonpacázott munkáit, hogy valami formát leheljek beléjük, miközben Leli lelkes ecsetmosással, ceruzaheggyezéssel mímelte az alkotást. Egyik-másik lehettem olyan jól sikerült, hogy fájt a szívem visszacserélni a rajzlapot. Ez a csere-bere igazán akkor vált izgalmassá, amikor Vastagh Kati nénitől Gipsztök vette át a rajzoktatást. Ő ugyanis – ha már kiolvasta az újságját és éppen nem volt nagyon álmos – körbejárt műbíráltni. Ehhez nagyon profi szinten értett, valóban sokat lehetett tőle tanulni. A gyerek nem érdekelte, de a tehetség egy-egy szikrányi villanása a rajzon elég volt ahhoz, hogy lehorgonyozzon egy rajzasztalnál, és nekiálljon kivesézni, kiigazítani kompozíciót, formát, színt, vonalat. Nos, Gipsztök elég gyakran szúrta ki Leli rajzát, amikor már az én rajzlapom volt nála, de érdekes módon az enyémet is, amikor Leli fuserálmányaival küzdöttem. Olyan is volt, hogy visszajött, amikor már cseréltünk, és egy pillanatra sem zavarta –észre sem vette – hogy másikkal beszél, mint korábban.

"Szép volt, szőke" - bár ekkor még ezt a versrészletet nem ismertem, - és én vonzódtam a szépségéhez. Nem a lepkék fényhez vonzódásával, nem is tárgyát még nem találó erotikus vonzalommal, inkább a hasonló hasonlót keresésével. Én sem voltam ugyanis csúnya fiú, nem is tartottam magam annak, bár az akkori korszellem - ide most érthető az én kora-tizenéves korom is, meg a kora-ötvenes évek is, - nem a miénk-féle szépséget favorizálta.

Miből is állt ez a szépség? A gyanúját is igyekeztünk kizárni, hogy olyasmiből, amiért anyáink szépnek tartanak minket. Mégis, kisiskolásként is tudtuk, hogy kevés köze volt ahhoz a „szépséghez”, amit a közízlést formáló ez-az – akkor még nem kapták föl a média szót – igyekezett az emberek torkán lenyomni. A plakátokon és a Békekölcson-kötvényeken megjelenő "hivatalos férfiszépség" érett, a hazai átlagnál zömökebb férfi volt, az átlagosnál épp csak észrevehetően kisebb arcszögű homloka előtt teljes hullámot vető kukoricahéj színű, oldalra fésült hajjal, a büszke hőköléstől megfeszült nyakizmokkal, dekagrammok emelésétől titáni méretűre feszülő vállövével és karokkal. Az antropológia ezt a típust kelet-baltinak sorolná be, ez is mutatja, honnan érkezett. Ha nem egyedül volt, többnyire nála egy kicsit alacsonyabb, kalapot hordó turáni típusú embereknek osztotta volna az észet, ha nem sírna le róla, hogy azon a helyen neki valami más van beszerelve. Néha előkerült egy enyhén távolságtartó nordikus típusú, alak is a környezetében, többnyire szemüvegben és logarléccel a zsebében. Ha nő volt mellette, az kerekarcú, pisze orrú, dús keblű volt, és a haját a tarkóján megcsomózott babos piros kendő fogta össze. Ennek az Eszmét osztó proletár szépségideálnak a korosztályunkhoz közelített változata abban különbözött a prototípustól, hogy a klotyóra is fehér ingben és úttörő nyakkendőben járt, még a papájánál is szőkebb és lengőbb volt a haja, pisze volt az orra, és - ha lehet, - még kevesebb önálló gondolatot ígérő arca volt. Azt hiszem, közutálat tárgya volt apa és fia is.

Valamikor a nyolcvanas évek elején szembe találkoztam ennek a proletár szépségideálnak egy ivarérett és egy serdülő példányával az Úttörő Vasút Előre állomása

mögött. Régóta állhattak már ott, de addig valahogy elkerültem őket. Egy kétségtelenül jó szemű szobrász feltörési kísérletének tartom a bronzba öntött duót, aki - talán csak az "emberközelibb" alkotást igénylő megrendelő szándékának túllihegéseként, - olyannak ábrázolta őket, amilyenek valóban. Leeresztett karral, dekagrammok nélkül is feszülő izmokkal, lehervadt jampi-hullámmal ácsorognak egymás mellett. Arcukon a harcos elszántság a kétlábon állás megfeszített intellektuális teljesítményének többszöri megismétlésére irányuló eltökéltséggé szelídülve tükröződött, az "emberközelibb" attitűd miatt értelmezhetővé vált fiziognómiai jegyek szerint mindkettőjük intelligencia-kvociense (IQ-ja) alulról közelítette a jó ízlés érdekében elviselhetővé hazudott csepeli vagy angyalföldi átlagot. Józsi és Józsi! - tört ki a családom ifjabb tagjaiból a spontán vélemény. Én a régebbi ismeretség alapján megpróbáltam árnyaltabb véleményt alkotni apjáról és fiáról, de nem tudtam megtalálni a megfelelő szót rájuk. A legpontosabb egy angol szó volt amit magyarul valahol a "bunkók" és a "húgyagyúak" környékére javasol lefordítani a modern nagyszótár.

De hát Leli diametrálisan a túlsó oldalra sorolható jelenség volt. Értelmes arcú, talán még a valóságosnál is értelmesebbnek látszó, emellett szőke, fehérbőrű kékszemű, gyenge, puha, szelíd és kedves, mint egy angora-nyuszi. A viktimológia egyik alapesete a kamasz-kollektívákban, olyan, akit ha rossz útra téved, a börtönben csak az alfa-hím szerelme tarthat életben.

Ő volt az osztály egyik legfrekvenciáltabb próba- és pofozóbabája. Ha valaki egy új dzsúdó-fogást talált, az első, akin biztosan kipróbálhatta, Leli volt. Volt, aki néhány bocsánatkérő szóval kezdte, de a többség csakúgy nekiesett. Ha valakiben a tettek elkövetéséig feszült a tettekkészség, Leli cibálásával, megboxolásával, becsomagolásával kockázat nélkül levezethette az indulatait. Leli puha volt, csak egy kókuszszőnyeg ellenállásával állt ellen az atrocitásoknak, és soha nem adta jelét annak, hogy személyekre vonatkozó listát vezetett volna az őt ért atrocitásokról.

Egy általános erőnlét felmérését célzó orvosi vizsgálaton Lelin szokatlanul sok felszín alatti sérülésre utaló foltot találtak, különösen a bal oldalán. Ennek az volt a számunkra is evidens magyarázata, hogy Lelit a balján ülő szomszédja, Cs.L. – a megnevezett rosszállása nélkül mondható nevén Cse-cse-cse-cselényi – naponta többször fellépő mozgáshiányos hiperaktívítási rohamában megszorozta.

Leli balszerencséjére Cs. barátunk – mint a többség – még innen volt azon a felismerésen, amelyen J.B. barátunk már túl: ilyenkor a leghumánusabb, amit magunkkal és mással tehetünk, ha „magunkhoz nyúlunk”. Persze J.B. a második bukása okán már két év előnnyel járt előttünk a férfivá válás legrögösebb útszakaszán, és ez az előny nála abban jelentkezett, hogy ha ki akarta bírni reggeltől délig egyhelyben, legalább kétszer „magához kellett nyúlnia”. Ebben a tevékenységében – már csak a gyakoriságánál fogva is – sokszor megzavarta, hogy felelni szólították. Ilyenkor az egész osztály, de egyik-másik tanárnőnk is megdöbbenve láthatta, micsoda méretű valami domborodik a sebtében magára rántott tréningnadrágja alatt.

Néhány ilyen kínos nadrághúzás után megkönyörültek J.B.-n, és kivágták az iskolából. De mintha elkéstek volna vele, mert kisvártatva egyre több követője akadt az osztályban.

Hát igen, férfiasodtunk, ki korábban, ki később, még Leli is, meg én is. Egy kollektív mozgáshiányos nyuszizás során annyira megtéptük szegény Lelit, hogy leesett a cipője is. És ekkor kiderült – éppen Cs.L. érzékelte először – hogy Lelinek pontosan olyan bűdös a lába, mint a többieknek. Aztán a bársonyos hangja elkezdett jódlizni, majd megjelent a homlokán egy ronda pattanás. De mielőtt elmúlt volna, már újabb három éktelenkedett a tejfehér arcán. Mire a nyolcadik osztályt befejeztük, Leli arca olyan lett, amilyennek a nagyított fényképek mutatják a teleholdat, csak a világos sár-

gától a sötétlilaig terjedő színei miatt egy kicsit visszataszítóbb. Ha megszavaztatták volna a párhuzamos lányosztályt, ki a legrondább a mi osztályunkban, valószínűleg Lelit hozta volna első helyre a szavazás.

Sic transit gloria mundi, vonhatnánk le a tanulságot, de szerencsére nincs vége a szépségversenynek. A negyvenéves érettségi találkozónkon szóba elegyedett velem egy ismeretlennek tűnő pacák, aki mintha a sok pocakos, kopasz vagy ősz évfolyamtárs valamelyikének a fia lett volna. Egyetlen ősz hajszála sem volt, a termete inkább fiús, mint férfias, az arca sima, ráncatlan. Percek múlva – kizárásos alapon – rájöttem, hogy Lelivel beszélgetek. Hullán Lehel címzetes professzor úrral, aki – mint mondtam – nem patológus.

Dezsi

A Dezsi megszólítást senki nem használta az osztályban, én is csak azért írtam ezt, mert tudom, hogy G. D.-t ezen a néven szólították otthon. Náluk ugyanis a Dezső, Dezsőke, Dezsőkém a papának volt fenntartva, aki a többi papához képest szokatlanul öreg, ősz hajú bácsi volt. Gőzöm sincs, hogy hány éves lehetett, amikor megismerkedtem a fiával, de bőven elég öreg ahhoz, hogy nevének továbbvivője a szenilis jelzőt akassza rá némely elragadtatottabb nyilatkozatában. Szegény Dezső, mégsem volt elég idős ahhoz, hogy egy-két évvel túl ne élje a fiát.

Dezsi - azaz innentől ő is Dezső - igazi alfa-hím lehetett volna, ha akkor ezt a tudományos kifejezést ismertük volna. Tizenkét éves korára túlnőtte az apját, tizenhárom sem volt, amikor elkezdett serkenni a bajusza. Volt azonban egy apró testi hibája: hiányzott térdtől az egyik lába. Pontosabban a térde alatt csak egy arasnyi volt meg belőle. Ez az arasz lehetővé tette, hogy olyan mülábat viseljen, amely térdben is hajlik, így még arra is volt esélye Dezsőnek, hogy a felületes szemlélő elől eltitkolja a csonkaságát. Az öcsémnek szokásává vált Dezsőt úgy üdvözölni, ha nálunk járt, hogy nagyot rúgott a falába. Néha nem találta el, melyik a fa, melyik az igazi, de ez Dezső nyájasságának köszönhetően nem vetett árnyékot a barátságukra.

Arról, hogy hol és hogyan vesztette el a bal lábát, magának Dezsőnek is csak hézagos értesülései voltak, mert két-három éves korában történt a dolog. Valami elszabadult csilléről szólt a történet, de az, hogy hol és hogyan került egy totyogós gyerek elszabadulni képes csille közelébe, a „kéteffypszilonos” G. család csontvázakat őrző szekrényének a titka maradt.

Dezső is, én is a „felsőbb kasztba” tartozóként voltunk elkönyvelve az átlagosnál alacsonyabb műveltségi szintű családok által frekvált napköziben, de ő merőben más okok miatt, mint én – meg néhány sorstársam. Az ő mamája nem azért kényszerült munkavállalásra, mert a papáját éppen valamelyik ÁVO különítmény részesítette a sűrített marxizmus áldásaiban, hanem azért, mert az öreg Dezső olyan silány munkahelyen dolgozott, hogy kevés volt a jövedelme egy négy tagú család fenntartására. (Ezt a "sűrített marxizmus" kifejezést igen autentikus forrásból, Szántó Sándor, néhai karhatalmista dékáni hivatalvezető közléséből merítettem a hetvenes évek elejéről, aki szerint a Tan hirdetésének a legjobb eszköze a gumibot, és egy pillanatnyi kétséget sem hagyott azzal kapcsolatban, hogy tapasztalatit nem oktatóként, hanem oktatóként szerezte.)

Dezső kakukktojás-voltára utalt, hogy ő is megszállottan vadászta a Szabó Ervin könyvtár 6. sz. fiókjának a 14 év alattiak számára hozzáférhető háború előtti kiadású exemplárjait, ő is kibulizta a szülői és osztályfőnöki támogatólevél megszerzésével, hogy 12-13 éves kora ellenére a felnőtt könyvtár könyveiből is válogathasson. Na persze nem korlátlanul, mert volt egy szigorú néni, akit külön arra a célra alkalmaztak a -

kik is? a 6. sz. fiók? a XI. ker. tanács? a fene tudja, de biztos, hogy Ők, - hogy felülbírálhassa a választást: ha a kiválasztott könyv nem volt a kedvezményezett gyermek szellemi fejlődésére építő hatású, akkor zordan elvette a könyvet, hogy válasszon a gyermek valami építőbbet, pl. Azsejevtől, Fagyetjevtől, Katajevtől, vagy mástól, akinek a konstruktivitásához a kétség árnyéka sem férhet.

Az igazán kakukktojások - így Dezső is, én is - leginkább abban különböztek el a szokvány fészekaljítól, hogy időnként - hetente két-három alkalommal - átrándulhattak a szomszéd Rákosi-zászlós Rákosi Csapat tevékenysége által glóriába vont lányiskolába, hogy a zeneórákon, szolfézsórákon részt vegyenek. Itt működött ugyanis különböző szertárakba, néhai tanári konfort-szobákba szétszórva a 9. sz. Fővárosi Állami Zeneiskola. Az én csellóval való ismerkedésem a földrajz szertárban, Kogutowitz Manó rollniba csavart hatalmas térképei közt történt, ami sokkal barátságosabb - és főleg kevésbé bűdös - hely volt, mint a zongoraórák helyszíne, mert a zongorának csak a valamikori kémiai előadóban és a két tornaterem öltözői mellett a takarékoság jegyében üzemén kívül helyezett hajdani zuhanyozókban sikerült elegendően nagy és elegendően biztonságos helyet találni. (Most is kiakadok, ha eszembe jut: ilyen zugokban dolgozott a zenetanári fizetéséért pl. Huszár Géza, akinek a neve most nem mond semmit, de akkoriban a beavatottak pontosan tudták, hogy Cziffra György magához méltó vetélytársnak nem Fischer Anni, nem is Emil Gilelszt, hanem Huszár Gézát tartotta.)

Nem tudom, kinek az ötlete volt, hogy alakítsunk zenekart, de a leglelkesebben Dezső szorgalmazta a dolgot. Bejelentette, hogy van neki egy nyugdíjas tamburmajor nagyapja Leányfalun, akinek mindenféle hangszerelési feladat elvégzésére tengersok ideje, kedve és felkészültsége van, a mi dolgunk csak annyi, hogy megadjuk a zenekar felállítását, meg adjunk neki valamilyen kottát, amiből a partitúrát elkészíti. Az, hogy el is kell játszanunk, Dezső értékelése szerint nem jelenthet problémát.

Arra sem emlékszem, hogy hogyan is alakultunk meg, de tény, hogy a megalakulásunkat követő szülői értekezlet hatalmas lelkesedéssel fogadta a hírt, és a papák-mamák szinte egyhangúlag megszavazták, hogy benevezzünk a kb. egy hónap múlva esedékes kerületi kulturális seregszemlére. (Mi egymás között következetesen seregszemlének emlegettük az eseményt.) Az iskola minden segítséget megígért, amiből persze semmim sem lett. Még próbatermet sem adtak.

A legtöbb próbát nálunk tartottuk, mert nálunk volt a gyerekszobában zongora. Az első darabot sem a nyugdíjas tamburmajor készítette számunkra. Azt üzent egy 40 filléres levelezőlapra, hogy nagyon örül a felkérésnek, csak vigyünk ki neki egy köteg kottapapírt, meg írószert Leányfalura, mert momentán úgy le van égve, hogy ekkora beruházásra sincsen pénze. Úgy látszik, a csóringerség a G. családnak fölmenő ágon is gyötrő problémája volt.

Akkora halasztást, amit az öregúr komponálás-késszé tétele igényelt, nem tűrt a kulturális seregszemle dátuma, így apám vette át a helyettes főzeneigazgató szerepét. A sokáig Mozart szerzeményeként számon tartott Bölcsődalt, Flies szerzeményét hangszerelte meg, messzemenően figyelembe véve a szólamok technikai korlátait. Van egy bohó mondás, hogy „jól szedje össze magát az a zeneszerző, aki azt akarja, hogy a darabját el tudjam játszani!” No, hát a hangszerelőnek is nagyon össze kellett szednie magát.

Elég speciális összetételű zenekar volt a miénk. Nyolc főből állt, ennek a fele hegedűs, - B.J. és G.D. első, D.S. és M.Ö. második szólam, - a maradék fele - K.G. és V.Gy. - adta négykezesben az orgonapontot és a koloratúrát, a többiek egy csellós - ez én voltam - és egy szem fúvós, Z.T. a furulyájával az összetett zenekari hangzást. A második hegedűsök második éves hangszeresek voltak, ami igencsak kezdő

szintet jelentett, de G.D. is, én is, sőt, a zongoristák is csak egy vagy két évvel korábban kezdtük, mint ők. Z.T.-nak csak annyira kottaismerete volt amennyi az énekórán bárkire ráragadhatott, de a papája félprofi énekes volt. Viszont B.J. egy igazi primásnak született cigány gyerek volt, aki hegedűvel a kezében nőtt fel. Semmiből sem állt neki egyidejűleg az összes szólamot figyelni, és csodálatos érzéssel mindig ott segített be, ahol kellett. Ha úgy hozta a balszerencse, akár az egész zenekar helyett is zenélt, amíg a botladozók föl nem vették a szólamot. Ő lett volna a zenekarunk lelke, ha nem lett volna egy kicsit dilis. De az volt a lelkem, mert két-három hét nyugton lét, példás magatartás és szorgalom után rendszeresen bekattant neki valami, és világgá ment. Ekkoriban már sem a mamája, (zabigyerék volt,) sem az iskola nem csinált belőle nagy gondot, mert két-három napon belül mindig épségben előkerült, (többnyire egy vagy két rendőr kíséretében,) és mintha semmi sem történt volna, folytatta, ahol abbahagyta. Ha kérdeztük, hol volt, csak annyit mondott, hogy el kellett mennie. Hová? A picsába! Ha pedig B.J. éppen a picsában járt, jó ideig esélyünk sem volt arra, hogy a darabunkat a végéig tudjunk játszani.

Egy hónapnyi időt derekasan végiggyakoroltuk – hol B.-sel, hol nélküle – de ha apám nem írta volna néhányszor újra – egyszerűbbre – a szólamokat, nem sok reményünk maradt volna a sikeres fellépésre. Végül kettébontotta az első szólamot, hogy legyen egy "sántaüzemű" változatunk akkor is, ha B.J.-ra éppen rájön a bolondóra, meg egy "fényesebb", ha ott van. A főpróba rémes volt. A zongorában a kalapácsok kb. negyede el volt törve, ami megszólalt az le volt egy jó fél hanggal hangolódva, (a vonósokat persze a furulyához hangoltuk,) ráadásul B.J. éppen a picsában volt, így a "sántaüzemű" változatban kellett játszanunk. Valószínűleg csak azért nem zavartak el a rendezők, mert a lerobbant zongorában ők is sárosnak érezték magukat. De bejött a "rossz főpróba, jó premier" mondás, mert másnapra előkerült B.J., szereztek egy jó zongorát, és a "fényesebb" változattal átütő sikert arattunk. Az a kisebb dicsőség volt, hogy (egyedüli indulóként) megkaptuk a zenekarok kategóriájában a seggszemle első díját, a nagyobb, hogy elvittük a zsűri különdíját is, egy-egy jegyet az Úttörő Színház Kard és Kocka című sikerdarabjának az előadására. De az igazán nagy siker az volt, hogy kapásból kaptunk néhány komoly meghívást a hallgatóság köréből, ilyen-olyan üzemek, KTSZ-ek kulturális estjén való fellépésre. Egyszóval haknira!

Sajnos, nem sok meghívást tudtunk teljesíteni, talán hármat, vagy négyet. Az történt ugyanis, hogy az utolsó fellépésünk alkalmával a szervezők azt is belekombinálták a honoráriumba, hogy a műsort követő oldott hangulatú termelési értekezleten a zenészeket is megvendégelik egy-két koccintásnyi alkohollal. Voltak, akik elutasították a kínálást – én is sziklaszilárdan ellenálltam a csábításnak – de a hegedű szólamok a többi szólam nevében is helyt akartak állni a koccintásnál. Ez G.D.-n meg sem látszott, B.J. meg jókedvében ráadást adott szólóban, aztán – talán az esti ivás hatására – másnap soron kívül „elment a picsába”. A két másodhegedűsünk viszont – két nagydarab, tohonya srác – olyan kontrollálatlan állapotba került, hogy a hangszerüket is, őket is nekünk kellett hazahozni. Persze mindketten szorultak otthon, a hakninak így befellegzett, az összes élő meghívásunkat le kellett mondanunk.

De a zenekart folytatni akartuk, már csak becsületből is, ezért úgy döntöttünk, hogy szaván fogjuk az öreg tamburmajort, viszünk neki a kottapapírt, téntát, meg témát. A téma hosszú és meddő keresés után Kacsóh Pongrácz János Vitézének zongoraalbuma lett, ami még az anyám hozományát képező zongora tartozékaként került a család birtokába.

Az öregúr tehát Leányfalun lakott, annak is a Tahitótfa felé eső végében, a szentendrei HÉV végállomásától vagy hat kilométerre. Mivel az ensemble-nak szinte az összes pénze ráment a kottapapírra, arról szó sem lehetett, hogy az utazásra is pénz

áldozunk. D.-nek volt egy 2.70-es tanuló bérlete, ami Csillaghegyig érvényes volt, én meg olyan kicsi voltam, hogy ha elég hülye pofát vágtam, még a leggyanakvóbb kalauz is elhitte, hogy gyerekjegyet válthatok. Ez volt az egyik ok, hogy nekünk kellett kivinni a szajrét, a másik meg az, hogy bennünket engedett el legkönnyebben az osztályfőnök a tanításról. Mert az mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy ez egész napos vállalkozás. Úgy terveztük, hogy fölszállunk a HÉV-re, kezeltetjük a korlátozott érvényességű jegyünket, aztán elvegyülünk a "klerikális reakcióban", azaz Csillaghegytől Szentendrétől úgy csinálunk, mintha mi is Ferences gimnazisták lennénk. Igazán szép átváltozási feladat egy gyerekjeggyel utazó hetedikes számára! Ehhez persze olyan korán kellett kelni, mint azoknak a srácoknak, akik tényleg Budapestről jártak Szentendrétől, magunkkal kellett vinni az iskolatászkánkat, de mit meg nem tesz az ember a kultúra kedvéért. A tervünk fényesen bevált, így reggel háromnegyed nyolckor megérkeztünk Szentendrétől. A HÉV végállomás szomszédságában várta a továbbutazókat egy nagyorrú MÁVAUT busz, de nem bennünket, hiszen a buszjegy önmagában többbe került, mint amit a hajnali kelés és a félórás lebukásveszély árán megspóroltunk. Irány az egyenes! Gyalog!

Ma is vallom Móricz Zsigmonddal, hogy "Gyalogolni jó", mert van ideje az embernek magát a tájhoz igazítani, meg a tájat az elvárásai szerint értékelni, emlékezetébe vésni. Ez a szentendrei gyaloglás azonban minden vonzódásom ellenére elég rémesen alakult. Ahogy leszálltunk a HÉV-ről, eleredt a februári havaseső, amit végig az arcunkba fújt a szél. Erre nemigen voltunk rákészülve, mert az a szájalmas, combközépig sem érő vitorlavászon kabát, amit a szocialista tervgazdálkodás a felsőéves úttörők téli viseleteként az arany tojást tojó tyúk mindent elnyelő szája elől elvont, csak az iskoláig és haza vezető úton mutatkozott elegendően vízhatlannak. Ráadásul rögtön az út elején előbújt a bakancsomban egy szög, ami folyamatosan szúrta a talpamat. Egy ideig azzal bíztattam magam, hogy ezek a kellemetlenségek a hosszabb gyaloglások elkerülhetetlen velejárói, de még sehol sem voltunk, már is teljesen bőrig áztunk, és idő után jobban húztam az igazi lábam, mint D. a falábát. Pedig az ő járása is egyre bicegősebbé vált.

Végtelennek tűnő szenvedés után mégis megérkeztünk Leányfalura. Igyekeztünk úgy becsöngetni, mintha épp csak arra jártunk volna, háziak mégis azonnal látták, hogy teljesen kivagyunk, és segítségre szorulunk. Egy csodálatos nagynéni azonnal leparancsolta rólunk az ázott göncöt, odaültetett a sparhelthez, és pillanatok múlva a kezünkbe nyomott egy-egy bögre teát. Amíg száradtunk, mozgósította a tamburmajor nagypapát, aki az ilyen barátságtalan időt a takarékoság jegyében egy dunnával körbevéve töltötte az ágyában vagy a foteljében. Aztán rátért a sántításunkra. Ebből az lett, hogy a nagy zenész megjelenése ellenére a látogatásunk további része a mi lábápolásunkkal telt.

Amikor levettem a bakancsomat, kiderült, hogy a harisnyám az orrától a sarkáig merő vér. Ettől a csodálatos nagynéni teljesen megijedt, és átparancsolta D.-t a másik szobába. Először nem tudtam, hogy miért, de gyorsan rájöttem: attól félt, hogy ha az én lábam ilyen, D. csonkja ugyan milyen lehet. Szerencsére D. lába kevesebb páttyolást igényelt az enyémnél, mert a csont nem akart kibújni a csonk végén, (amitől a nagynéni tartott,) csupán a combja bőrét dörzsölte föl a muláb. Az enyém viszont elég sok munkát adott. A nagynéni kimosta és kegyetlenül bejódózta a talpamat, aztán egy (valószínűleg ilyen célokra félretett) keshedt ing ujjából hasított tépésből passzentes nyolcas kötést rakott rá. Valahonnan előkerült egy háromlábú vaskaptafa, és a tamburmajor nagypapa néhány erőteljes kalapácsütéssel rendreutasította a gyilkos hajlamú szöveget is a bakancsomban. Kaptam a véres helyett egy fél pár zoknit is, és mielőtt

belepróbáltam volna a lábamat a megszáradt, szögetlenített és vértelenített bakancsba, kaptam rá a nagynénitől egy puszit is.

Ez a puszi meghaladta a túréshatáromat, és úgy elbőgtem magam, mint egy pólyás. De a csodálatos nagynéninek a szeme sem rebbent ettől az idétlenségtől. A két kezével megfogta az arcomat, a csodálatos mellére húzta, és megsimogatott, a fejem búbjától a hátam végéig. Elképesztő érzés volt, mintha csak azért születtem volna, hogy ezt a simogatást megéljem.

Soha nem láttam többé, az arcára sem emlékszem, a nevét sem tudom. De ha a Nő bennem élő fogalmát megpróbálom szálaire bontani, a Csodálatos Nagynéni mindig eszembe jut.

Aztán mire a tamburmajor elkészült a zenekari művel, már lelohadt a zenekar korábbi lelkesedése. A tanévnek is abba az időszakába jutottunk, amikor a szabadidő már egyet jelentett a szabadban töltött idővel, így Jancsi, Iluska és Bagó zenekari művé álmodott nótái örökre az öreg tamburmajor fejében rekedtek.

D.-t valamilyen rokonsága anyagi támogatásának ígéretével fölverték a bencésekhez Pannonhalmára, aztán – ahogy ez várható volt – az ottani jeles érettségivel sem vették fel az orvosi egyetemre.

Persze megvolt a fekete reakció (a reverendások) stratégiája erre az esetre: menj el fiam egy időre betegtologatónak valamelyik kórházba, ettől majd megenyhül a döntéshozók ádáztsága irányodban! Bár a betegtologatás nem a féllábúaknak kitalált foglalkozás, D. ilyen minőségében lehúzta a „csuhások” számára rendszeresített egy év, majd a „kéteffypszilonosok” számára rendszeresített másik év „átnevelő munkát”, hálát adva a sorsnak, hogy a falába miatt Czinege elvtárs nem tart igényt a sorkatonai szolgálatára.

A harmadik próbálkozásra fölverték, de nem oda, ahova jelentkezett, hanem fogorvosnak, ami szintén nem a féllábúak számára van kitalálva. El is végezte a fogorvosi stúdiumot, de a fogorvosi praxis megnyitása elé jelentős akadály tornyosult: nem volt fogorvos rokonsága, akitől széket, fűrőt stb. örökölhetett volna, és a G. család tehetősége változatlanul mélyen a maccs alatt volt. Ezért D. inkább a tudomány irányába fordult. Mire a vele egy időben végzett fogorvosok megszerezték az önálló lakásukat, D.-nek már volt egy szájsebész szakvizsgája, mire azok az autójukat, ő a következő szakvizsgáját. Sajnos a folytatás elmaradt, mert D.-t még a harmincas évei közepén elvitte egy agyvérzés.

Valamikor a hetvenes években volt egy ócska vicc a szocializmusban befutható karrier emblemikus 5K-járól: kégli, kocsi, kurva, Kútvölgyi, Kerepesi. Szegény D. a rossz végén kezdte, de még a Kerepesi helyett is csak az Óbudai temető jutott neki.

Amúgy nem D. volt az első eltávozó a zenekarból, hanem B.J., aki valamikor '65 táján úgy „ment el a picsába”, hogy a leghalványabb nyom sem maradt utána.

Gyulu

Gyulu egy jó nevű urológus szakorvos elsőszülött fia volt, akitől a keresztnévét is örökölte. Állítólag koraszülött volt. Ennek semmilyen káros következménye nem látszott rajta, annál inkább a mamáján, aki végső soron túlféltette a fiát.

Gyulu mindenki számára a sarkcsillaghoz fogható állandóságú, elérhetetlen magasságban kitűzött igazodási pont volt, a megközelíthetetlen szfinx, aki sohasem volt sem hivalkodó, sem követelődző, létezésének megfelfejthetetlen rejtélye mégis kihívásként hatott ránk, amíg meg nem halt. Ő is szép volt, majdnem olyan szép, mint Leli, de senkinek eszébe sem jutott volna hozzányúlni. Hiszen esetleg összekócolta volna a

haját, meggyúrta, bepiszkolta volna a ruháját, cipőjét, vagy más módon kárt tehetett volna a tökéletes megjelenésében.

Gyulu keze megmagyarázhatatlan módon mindig tiszta volt. A körme alatt soha egy mákszemnyi fekete, a füzetei, könyvei az év végén is olyan simák és tiszták voltak, mint a mieink szeptemberben sem, hiszen legtöbbször használt könyvvél kezdte az évet. Akkoriban a tankönyvek hátlapján volt egy Tankönyvkísérő című táblázat, amelybe sorban bele lehetett írni, hogy melyik évben ki tanult a könyvből. Én jobban szerettem a használt könyveket az újaknál, mert már meg voltak cífrázva elmés és kevésbé elmés belefirkálásokkal, vakarásokkal. Az új könyvvél indulók is általában az- zal kezdték, hogy addig vakarták a könyvet elöl, hátul, amíg a Tankönyvkiadó Vállalatból Takony adó állat, a Tankönyvkísérőből Takonykísíró lett, aztán lázasan vadásztak az átvehető ötletek után a már kipreparált könyvekben. Gyulu persze nem firkált meg a füzetek kék borítójára sem.

Gyulu minden leckéje mindig meg volt írva, nem az előző óra alatt, nem is a szünetekben, hanem még otthon, ráadásul minden megoldása helyes volt. Minden órán odafigyelt, szépen írt, szépen rajzolt és énekelt, soha nem kellett rászólni, egy- szóval igazi mintagyerek volt, mindenben behozhatatlan előnnyel. Ha minden áron valami fogyatkozását kell találnunk, talán a tornaórák említhetők. Nem volt ugyan egy reménytelen kripli, mindent megcsinált, amit meg kellett csinálni, de ott csak az átlag közelében szerepelt, így Pentz tanár úr legfőljebb azt találhatta benne figyelemre méltónak, hogy a tornaórai szerelése mindig kifogástalan és tiszta volt.

A zenekarunk megalakulása csak felerősítette a dicsfényt Gyulu feje körül. Az övé lett a négykezes zongora szólam nehezebb része, és ő volt az egyetlen, aki a szólamát az első együttes próbára tökéletesen megtanulta.

Valami mégsem volt rendben Gyuluval. Nem tudott nevetni, még mosolyogni sem. Nem tudott ordítózni, nem használt csúnya szavakat, még a hangját sem tudta fölemelni. A szeme mintha két szűkmarkúan méretezett fekete lyuk lett volna, amelyen kinézni is bajos, belátni meg egyenesen lehetetlen. Szenvtelenül fegyelmezett és megközelíthetetlen volt, mint a mamája, akit sokszor láttunk, mert a tanítás végén gyakran eljött Gyuluért és az öccsért, hogy valamilyen távolabbi különórára elkísérje őket. "Gyulu, ne ráncold a homlokodat!", meg "Gyulu, ne grimaszolj!" – hallottuk tőle, amint elvonultak, pedig Gyulu legfeljebb elmerült vagy unott képet vágott.

Akkoriban még szokás volt a polgári családok gyerekeit tánciskolába küldeni. Úgy illett, hogy a vizsgatánc Hamvazószerda előtt megtörténjék, ezért a tánciskola az ősz végén kezdődött. Ennek hagyományosan a gimnázium első évében volt az ideje, de az akcelereáció halvány jeleként a gyerekek egy részét már a nyolcadik tanév során beíraták. Gyulut is beíratta a mamája, amit meglepett, mert őt magamnál is érettebbnek tartottam a tánciskolára. De Gyulu gond nélkül elvégezte a tánciskolát is. Legfeljebb az jelenthetett gondot annak, aki az ilyenből gondot csinál, hogy a mama minden alkalommal eljött a táncóra végén Gyuluért.

A gimnáziumban párhuzamos osztályba jártunk. Ő humán osztályba, én reálba. Ott sem tartozott a gyengébbek közé, mert elsőre fölvtették az orvosi egyetemre, de már kevésbé tűnt lefőzhetetlen és irigyelt mintagyereknek. Az igazi menőkhöz képest szintelen, senkihez sem tartozó ember lett belőle, akit összes érdemeivel együtt könnyen kifelejtene a névsorból. A megjelenése változatlanul tökéletes volt, bár a korábbi szépség egyre kevésbé sugárzott belőle. Megnyúlt az orra és az álla, és az anyai intelmek ellenére néhány koravén ránc képződött az arcán. Valamiért egyre jobban taszított, mégis egyre jobban sajnáltam, egyre inkább szerettem volna közel kerülni hozzá, de nem lehetett. A beszélgetések elöl üres válaszokkal kitért, a baráti hátba veregetésre úgy reagált, mint egy száradó paszulykóró.

Belgyógyász és urológus szakorvos lett, mint az apja. Biztosan jó orvos volt, de a saját esetét nem tudta megoldani. Egy ideig otthon lakott, aztán amikor a társadalmi elvárások szerint családot kellett volna alapítania, megszakította minden kapcsolatát a családjával, ismerőseivel, és félhivatalosan beköltözött a munkahelyére. A kórház pincei raktárában volt egy ágyból és egy szakkönyvekkel megrakott székből álló vacka, amit egy idő után csak a kórházi elfoglaltsága idejére hagyott el. Mintegy tíz év pinceélet után egy "aranylövés" végzett vele. Akkor már jó néhány éve visszafordíthatatlan morfinista volt, a neki falazó kollegák már alig várták, hogy befejezze a pokoljárását.

Ödön

Ödön a M. pék fia volt, a M. pék pedig Lágymányoson fogalom volt a háború előtt. A sütődéje a Bartók Béla út Gellért-hegy felőli oldalán, a boltja a túloldalon volt. Amíg el nem vette tőle az államosítás mind a kettőt. A sütödére csak egy lakatot tettek, a boltban meg egy "Hús mintabolt" létesült. Ez évekkel azelőtt történt, hogy lágymányosi lakó lettem, de a húsboltot még jóval később is a M. pék boltjaként emlegették. M.-ék négyen voltak, amikor megismerkedtünk, papa, mama, meg két fiú. De ez akkor ideiglenesnek tűnő állapot volt, mert M. néni akkora hassal járkált, hogy minden jól értesült gyerek tudta, hogy jön a következő gyerek. Szegény Ödön, nem győzött nekünk szabadkozni, hogy ő igazán nem tehet arról, hogy a szülei olyan parázna alakok, hogy a tizenéves gyerekeik háta mögött gyerekcsinálással töltik a szabadidejüket. Aztán valóban megjött a harmadik gyerek, az is fiú lett.

Ödön kicsit olyan volt, mintha a pék kelt tésztájából készítették volna. Fehérbőrű, puha, természetes és nagyon békés. Soha egy kakaskodásba sem lehetett bevonni, a folyosói rendbontásokban is csak szemlélőként vett részt. Egyszer mégis vérző orral, a bal szeme körül egy óriás monoklival érkezett az osztályba. Hirtelen egy világrend kezdett összeomlani bennünk: valaki belekötött volna ebbe a nyájas behemótba, ráadásul így helyben hagyta volna? Aztán a meséjéből kiderült, hogy nem verekedés közben kapta a monoklit, hanem egy kissráccal fejtelt össze, aki a lépcső korlátján csúszott lefelé, amikor Ödön éppen a fordulóba ért.

Ötvenhatban, amikor az állami sütőüzemek bezártak, a Lágymányoson megalakult Munkástanács felszólította M. péket, hogy süssön kenyeret. M. pék eleget tett a felszólításnak, és néhány tanú jelenlétében leverte a lakatot az előle évek óta elzárt sütőde kapujáról, közadakozásból feltöltötte az üres lombárok, és sütött-sütött, amíg az oroszok szét nem lötték a forradalmat.

Aztán amikor vége lett a felfordulásnak, M. péket is elővették, hogy számoljon be ellenforradalmi tevékenységéről. Szegény csak annyit tudott mondani, hogy ő három héten át hajnaltól éjszakáig kenyeret sütött, amit azon melegében el is vittek. Ebből aztán három lényeges vádpontból álló vádirat született. Az első vádpont a garázdaság minősített esete volt, mert hogy a valamikori sütődéje ajtajáról leverte a lakatot, ráadásul behatolt az állam tulajdonát képező helyiségbe, és másoknak is lehetőséget adott erre a törvénszegésre. A második vádpont különösen nagy népgazdasági kár okozása volt, amit azzal követett el, hogy a nép lisztjét, sóját és élesztőjét eltulajdonította, abból kenyeret sütött, és a kenyeret mindenféle számlázás nélkül hagyta pocskékba menni. A harmadik a foglalkozáskörében elkövetett gondatlan veszélyeztetés volt, mert a népegészségügyi előírásokat semmibe véve hagyta, hogy az általa sütött kenyeret annak megfelelő hőmérsékletre való hűlése előtt elszállítsák, ezzel nemcsak az általa kontárként üzött szakma alapvető szabályait hágtá át, de százak, ha nem ezrek egészségét és testi épségét sodorta veszélybe.

Ennyi súlyos és tanúk által bizonyítható bűncselekménnyel terhelve szegény M. pék örülhetett, hogy csak három év börtönbüntetést kapott, amelyet a fellebbviteli tárgyaláson különleges méltányosságból csak öt évre emeltek.

Ödön Esztergomban érettségizett az ottani ferenceseknél, nem tudom, milyen polgári foglalkozást választott. Annyit tudok még róla, hogy 90 táján súlyos fertőző májgyulladásal kórházba került. Az itt rárótt kemény diéta harmadik hetében kikönyörögte a feleségétől a kedvenc ételét, amibe aztán bele is halt.

Fjodor

Az oroszban a görög théta f-fé változott, így lett a Mártából Márfa, a Thomasból Foma, a Timotheusból Tyimofej és a Theodorból Fjodor. A mi Fjodorunk nevét a Tivadarból ferdítette Fjodorrá Micsurin tanár úr, alias Jurij Sztjepanovics Reizer, aki Villanymalac előtt az orosz tanárunk volt. A Micsurin nevet a kecskeszakállával érdemelte ki, ami - különösen ha kalapban volt - megejtően hasonlóná tette őt a Szibériából kertet álmódó jámbor órásmesterhez, legalább is inkább ahhoz az öreg Micsurin arcképhez, amivel minden általános iskolás találkozhatott a tankönyveiben. Sok érdeklődő szülő valóban Micsurin néven kereste a tanár urat, ha vele akart beszélni. Dr. Reizer György igyekezett komolyan venni az orosz tanítást, az első órán mindenkinek tudtára adta az orosz nevét, a magáéval kezdve. Én Sztjepán Sztjepánovics lettem, Dezső Gyiszityeri Gyiszityerijevics, Gyulu Julij, juljevics, Ödön Edmund Nyikolajevics, Zalatnai Tivadar meg Fjodor Fjodorovics. Voltak persze reménytelen nevek is, mert Lehel Tiborovics, Csaba Imrevics, vagy Béla Bélavics minden ferdítésnek ellenszegült. Sztjopa bácsi – ez volt a másik beceneve Reizer tanár úrnak – sötétkék köpenyben tartotta az óráit, aminek a háta tele volt fröcskölve tintával. Szokássá vált, hogy amikor Sztjopa bácsi a padsorok közt sétált, a háta mögött egy-egy fiú a hátára rázta a tollát. A golyóstoll előtti években jártunk, bőven jutott a tintából mindenhova, szegény Sztjopa bácsi köpenyére is. Nem neki szólt, hanem az orosz nyelvnek.

Fjodor iskolaév közben került hozzánk, láthatóan rogyant állapotban. Egy elég különös operáción volt éppen túl: egy fogakat és hajat tartalmazó diónyi gombócot, a bekebelezett ikertestvére maradványait távolították el a hasából. Szerencsére gyorsan elmúlt róla a kórház-szín, vékony fehér vonallá zsugorodott a hasán a vágás nyoma, mozgékony, izmos fiú lett belőle, olyasmi, amilyen én is voltam. Talán az alkati hasonlóságnak is szerepe volt abban, hogy gyorsan összebarátkoztunk, de az osztályfőnökünk, Vastagh Katalin is sokat tett azért, hogy összehozzon minket.

Kati néni ösztövére, nehezen öszülő vénlány volt, édesanyjával és néhány testvérével, unokatestvérével az altorjai Vastagh művészdinasztia házában lakott a Kelenhegyi úton. Az apja lófő Vastagh Béla, id. Vastagh György egyik fia, az országosan ismert ifj. Vastagh György és Vastagh Géza testvére volt. A szobrász ifj. Vastagh György legismertebb művei a városligeti Vajdahunyad Várban lévő Mezőgazdasági Múzeum híres állatportréi, Szegeden Rákóczy Ferenc, a budai Várban Görgey és Hadik András lovas szobra. (Az utóbbi ló bronztökét a Műegyetem vári kollégiumának görbe napján minden évben fényesre szidolozzák az egyetemisták.) Vastagh Géza, a festő éppolyan megszállottja volt az állatábrázolásnak mint a testvére, csodálatos állatképeinek jelentős része szintén a Mezőgazdasági Múzeumban látható, de mindkettőjük műveiből bőven maradt a Vastagh-villában is. Géza emellett utazgatott, vadászatott is. A villa ki volt bélelve mindenféle állatbőrrel, Géza úr tróféáival. A nappali falán kafferbivalyok, nyárs- és dugóhúzó-szarvú antilopok, kuduk néztek szelíd, barna üvegszemmel a látogatóra, a padlóján egy kanadai grizzly és egy bengáli tigris bőre

vicsorított egymásra. Kati néni megengedte, hogy ezeken a csodálatos bőrökön heverésszünk Fjodorral. Ez elég gyakran megtörtént, mert rajzfoglalkozás címén sokszor kimentett bennünket a napköziből, ahova – némileg azonos okból – mindketten jártunk. De Fjodor okai az enyéimnél lényegesen súlyosabbak és visszavonhatatlanok voltak. A szöveg az volt, hogy mindkettőnkben reményt keltő képzőművészi tehetséget vélt fölfedezni, de azt hiszem, inkább anyáink nehéz sorsán akart a maga módján könnyíteni.

Idősebb Fjodor valami technikusféle volt egy háztartási vegyi anyagokat gyártó cégnél, emellett félprofi előadóművész: esténként az Operaház kórusában énekelt. Mindkét minőségében a haza üldözendő ellenségévé vált. Eléggé el nem ítélné módon kapcsolatot tartott fenn a cég háború előtti főnökével, aki valahol Nyugaton kezdte újraépíteni a praxisát, miután az itteni gyárát államosították. Ehhez szüksége volt néhány bevált otthoni terméke receptjére, aminek a begyűjtésére és elküldésére az idősebb Fjodort kérte meg. Ez meg is tette, de a küldemény nem jutott el a címzettjéhez. Az éber hatalom sasszeme – amely még a zárt borítékon is átlát – még időben fölfedezte az atomtitok elvesztéséhez fogható súlyú árulást. A Békétáborra halálos veszélyt hordozó arckrém- és cipőpaszta-recepteket nem engedte az imperialisták kezére jutni, vasökle, az ÁVH pedig lecsapott a gaz árulóra. Az operaházi kapcsolat még inkább idősebb Fjodor nyaka köré tekerte a kötelet, mert ekkoriban nyomoztak egy rejtélyes szabotázs ügyében, ami nevetségessé tette az április 4-i díszünnepségen a színpadon helyet foglaló nagyságokat. Az egyik változat szerint csak oda nem illő kellékek maradtak a piros drapériával leterített asztal és a függöny között, a vadabb szerint rosszmájúan átrendezték a drapériára tűzött lózung betűit. Akár így, akár úgy, kínos meglepetést hozott a függöny felhúzása, és nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenség szörös keze ide is betette a lábát.

Azt, hogy kit kivel és mivel hoztak össze a szocialista haza védelmének élénk fantáziájú szakemberei, talán már sosem derül ki. Azt is csak jóval a történetek után, a mellékbüntetés foganatosítása során tudta meg a Zalatnai család, hogy idősebb Fjodort főbüntetésként halálra ítélték, kivégezték és valahol elkaparták. (Mint később kiderült, a Sándor István szalézi szerzetes által „lépre csalt ÁVÓ-sokkal” együtt végezték ki, és ő is a Rákoskeresztúri Temető 301-es parcellájába került, ahova „hivatalosan” az Állatkert elhullott állatait földelték el.) Rabtársai visszaemlékezése szerint az akasztása előtti éjszakát végigénekelte. A mellékbüntetés – vesszen az írmagja is – többek között teljes vagyonelkobzást jelentett, ennek részeként kitették a feleségét és három gyermekét a zuglói lakásukból, az asszonyt kirúgták az állásából is. Így kerültek a Váli utcai iskola körzetébe, közelebből egy felhagyott bulgárkertészlet egyik üvegházából kialakított szükséglakásba, azon a környéken, ahol most az ELTE új épületei vannak.

Ez a hely Lágymányos „leglágymányosabb” részén akkoriban nagyon romantikus környék volt, távol minden forgalomtól. Még nem épült újjá a Petőfi-híd, az egykori villamos sínjei is csak imitt-amott voltak meg, a Lágymányosi Lakótelep talán még papíron sem létezett. Itt volt a Gödör, ahova a napköziből focizni jártunk, ezen a területen halmozták fel az épülő Földalatti Gyorsvasút acél tübbingjeit, amelyek sokszor akkora hadműveleti terepet kínáltak a gyerekeknek, mint a Pál utcai fiúk grundja a farakásokkal, a Műegyetem gépész hallgatói is itt ismerkedtek az osztályharc hevesebbé válása esetén irányításukkal bevetendő győztes hadfelszereléssel, néhány ki-mustrált tankkal. A terület legalsó végén, a vasúti töltésen túl még egy Duna holtág is volt, ahol minden tiltás ellenére - meztelenül - fürödni is tudtak a vagányabb srácok. Meg nem mondom, a fázósságom, vagy a szégyenlősségem volt-e az erősebb, de én sosem csatlakoztam a fürdőzőkhöz. Itt, a holtág partján szívtuk az első cigarettáinkat

is. Tulipán volt a cigi neve, és a profi dohányosok úgy tartották, hogy csak a kocadohányosoknak kedvéért gyártják. Nagyon elégedett voltam magammal, mert se fuldoklás, se rókázás nem volt, de a rászokást első szívásra borzasztó kemény feladatnak tartottam.

Fjodor mamája valamilyen főiskolát, talán számviteli főiskolát végzett, de csak a bemutatkozása idejére álltak szóba vele olyan helyeken, ahol a képzettségének megfelelő munkakör betöltésére jelentkezett. Másutt sem tudott sokáig megmaradni, vagy azért, mert gyorsan utolérte a híre, vagy azért, mert nem bírta fizikai erővel a rábízott munkát. Végül a Patyolat vállalatnál talált olyan személyzetist, aki hajlandó volt hosszabb távon is elnézni azt a rémes fekete pontot a káderlapján.

Ezeztől a személyzetisektől sok jót nem várhatott az ember. A személyzeti irodák az osztályharc előretolt védművei voltak. Mindenkinek volt egy úgynevezett káderlapja, amit a személyzeti előadók titkos ügykezeléssel kezeltek. Ez azt jelenti, hogy ők arról is tudhattak, hogy te milyen színű alsógatyát viselsz, te meg arról sem, hogy hány adat szerepel a lapodon. A káderlap elkísérte az embert élete végéig. Ha munkahelyet váltott, a személyzeti előadók utána küldték – persze nem neki, hanem az új személyzetisének – a káderlapot. A személyzeti előadók elsősorban a pártnak, csak másodsorban a cégnek tartoztak lojalitással, noha a pénzüket nem a párttól, hanem a cégtől kapták. Egy személyzeti előadó hatalma nagyobb volt, mint a munkahelyi vezetőé, és ha a személyzetis nem javasolt valakit felvételre, a vezető ritkán kockáztatta meg, hogy ellentétbe kerüljön vele. Neki nem mindig volt K-vonala, a személyzetisének mindig volt. Ez a K-vonal egy hálózat a telefonhálózaton belül, amelyen át a felsőbb pártvezetés és a Belügyminisztérium közvetlenül kaphatott információt beosztottjaitól és utasíthatta őket.

Sokak számára az 1956-os forradalom legmeggrázóbb élménye az volt, hogy a tíz szabad nap valamelyikén beleolvashattak a saját káderlapjukba. Emiatt az 1989-es fordulat idején az előrelátóbb személyzeti irodák professzionális iratmegsemmisítőket üzemeltettek a káderlapok eltüntetésére. Ez ugyan abszolút törvénytelen volt, mégis megtehették. Én sem láttam soha a káderlapomat, pedig biztosan érdekes olvasmány lett volna.

Amikor az én otthoni körülményeim élhetővé váltak, Fjodor a napközi helyett nálunk töltötte a napot ötödik gyerekként. Nem mondhatom, hogy probléma nélkül, mert mindkét lánytestvérem a férfi-nő kapcsolat fejlődésének abban az időszakában volt, amikor a fiúk sem szépek, sem okosak nem lehetnek egy lány szemében, és ezt nap mint nap „kíméletesen” szegény Fjodor tudtára adták. Ha beszélgetni próbált velük, az volt a baj, hogy nem hagyja őket békén, ha pedig meg se szólalt, az, hogy egy unalmas alak. Ez a kutya-macska barátság akkor kezdett normalizálódni, amikor vége lett a kapcsolatunknak. Emődön még együtt ismerkedtünk a mezőgazdasági munkával, de ezután én a József Attila gimnáziumba mentem, ő meg egy erősáramú villamos ipari technikumba. Jelentkezett ugyan a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba, de nem vették fel. Egy pestújhelyi rokon jóvoltából sikerült a lágymányosi üvegházból valami embernek valóbb helyre kerülniük de ez olyan irdatlan messze volt tőlünk, hogy talán ha kétszer szántuk rá magunkat egymás meglátogatására.

Valamikor 1990. után kinyomoztam a telefonszámát, és felhívtam egy kis múltidézésre. Megtudtam, hogy éppen akkor szűnt meg a munkahelye, mert egy német cég tokkal-vonóval megvette a vállalatot, és elzavarta az úgymond leamortizálódott tudású „fehérgalléros” gárdát. Hogy az öccse Kanadában él, hogy az édesanyja viszonylag jó egészségnek örvend, hogy van egy lánya, de a múltidézésből nem lett semmi. Még az otthon használt nevemre és a testvéreim nevére sem emlékezett. Arra gondoltam, hogy talán nem is akar emlékezni azokra az időkre, vagy talán a munkanélkülivé válás

friss élménye miatt ilyen szétszórt, ezért nem erőltettem a beszélgetést. Abban maradtunk, hogy majd alkalom adtán keressük egymást. Mire az alkalmat megfelelőnek találtam volna, kiderült, hogy meghalt. Nem tudta feldolgozni, hogy egy jól működő vállalat összeforrott műszaki gárdáját egy már közép távon sem kifizetődő kótyavetyéléssel nullára írják.

H.J. 1960
W.Q

Kedves Vassányai Tanár Úr! Kedves barátom!

Megpróbáltam megírni egy visszaemlékezés-szerűt olyanra, amilyenre ezeket a visszaemlékezéseket megírnám. Sikerült, éppen olyan lett, és éppen nem tetszett, mint emez. Újabbat írtam ezeket, beleadva érzelmeket és mesteriségbeli tudást, amennyi csak kéznél volt. Éppen olyan lett ez is, sőt, valamivel még kevesebb is tetszett, mint az előző, mert hosszabb, fontoskodóbb és főleg szenvedélyesebb volt annál.

Itt ülök most a harmadik nekirugáshoz a buzgalomával, két kudarcra és az elrúdlás határidején túl, és nem akaródzik érdekfeszítő visszaemlékezéseket írni sem az egykori jódiakokról, sem a rosszakról, sem a kellemes, sem a kellemetlen esetekről. Nem akarom, hogy ugyanolyannak látszódjunk mi, 1956 és 1960 között a József Attila gimnáziumban jártak, mint az előttünk vagy utánunk járók, de teljesen hülyének sem akarok feltűnni azokkal, hogy akkor minden más volt, mert akkor szerintem az én bajuszom.

Pedig nagyon sok szempontból más volt a Gimnázium akkor, mint előtte vagy utána, és ezek a másságok nehezen hámozhatóak ki az anekdotikus hangvételű visszaemlékezésekből.

Tárgyszerűbben megfogalmazva: annak a néhány évnél a történései a világot leginkább a szélsőséges álláspontok valamelyikéből szemlélő fiatalok igencsak problematikus reakcióit váltották ki, igencsak egyedi tanári feladatokat adtak jóemlékezetű tanárainknak. Nem is elsősorban arra az újrakérdésre gondolok 56 legvégén--vagy talán csak 57 januárjában, hanem inkább az ezt követő megátalkodott bizalmatlanságra, amely egy-egy új tanárt (néme-

lyiket teljes joggal) fogadott, a különböző alkalmakkal a katedráról elhangzó szavak visszahangtalanságára, arra a szellemi benuultságra, amelyet a legkitartóbb ösztökélés és a legodaadóbb lelkesítés is csak kelleetlen kötelességteljesítéssé tudott nagynehezen áthangolni.

Ahogy visszaemlékszem, a mi oktatásunkat még nem nyomorították reform-tantervekkel, programozott oktatással, nulladik órákkal és ötnapos oktatási héttel meg, még a pedagógusi hivatás társadalmi presztizsét sem védelmezték olyan sűrűn a rádióban az ezért felelős vezetők, tehát sokminden együttvolt még ahhoz, hogy a gimnáziumban emberségből is egész életre szolgáló példát kaphassunk tanáraink többségétől. Se mi – természetesen, csak az osztályfőnökökről beszélhetek – ezekben az években nem kértünk a példák-ból, a példabeszédekből és a példalózásokból, és mivel a feligazságok másik felét a saját szemünkkel véltük feltérni... a Körter és a Körut szétágyazott házainál, nem kértünk az igazságokból sem, ha azok elfogadásához csak egy szikrányi bizalmat is előlegeznünk kellett hirdetőinek.

Meddig tartott ez a kollektív lelki válság, nehéz lenne megmondanom, annyi axonban biztos, hogy lényegesen tovább, mintsem helyrehozható lett volna a következménye a négy gimnáziumi évből hátralevő idő alatt. Minden összebékítési szándékával kudarcot vallva, már csak az az alig-éve maradt az osztályfőnököknek a humaniorák tanárai számára, hogy az osztálya olyan megszállottan real-osztály, hogy 2i sem akarják dugni a fejüket a mindenféle matematika, meg fizika könyvekből.

Csak fokról-fokra, évekkel az érettségi után tudatosult ben-

műnk, hogy milyen emberek voltak azok, akiknek a véleményeire nem voltunk kíváncsiak, akiknek a munkáját mint szükséges rossz elzárkózást tartottuk akkoripenztumnak. Hogy milyen szellemi többlet megismerésétől fordított meg bennünket az akkori áldatlan légkör.

Jávorka tanár úrral kevés kapcsolatom volt az elmúlt harminc évben, de ami volt, több, mint elég ahhoz, hogy megírtsem, miért csapkodta mérgében az arztalt, amikor, sokadikként, én is a tankönyv (akadémikus rövidségű szentenciáival teríttem ki egy-egy általa furdosnak tartott történelem kérdés érdemi megtagyálása elől, annak biztos tudatában, hogy más-tól is legfeljebb ugyanennyit kaphat vissza az előző órák anyagából; (azok közé tartoztam, akik napi egy óra tanulással minden tárgyból képesek voltak jeles szinten teljesíteni, de ezt az egy órát a saját passziómból két-, háromszorosan felteljesíttem, emellett nem okozott nehézséget az előző órákon elhangzottak mondatról-mondatra való föllelevenítése sem.)

A másik mérges human tanárunk Török Gábor volt, a nyelvész-irodalmár, a költői rebuszok pecsétjeinek feltörője, akivel nemcsak az arztalt csapkodtattuk hasonló megatlatlódottsággal, hanem olyan tökélyre vittük a haragunkat, hogy nem jött (nem hívtak?) el a búcsúbandériünkre, sőt, kifelejtettük azórak a névsorából is, ariket a tablóréppel megtiszteltünk. Vele az elmúlt években néha-ugy nagyon meleg – és egy-két polemikusabb – hangvételű levelet is váltottam, ezek indítottak végsősoron arra, hogy ennek a visszaemlékezésnek ilyen inneprouto' témát válasszak.

Török Gábor érzékeny, lobbanékony, egyes véleményeire szerint talán túlzottan is az. Másrészt elveikhez a makacsságig hű, véleményeit a legsarosabb megfogalmazásaiban

kimondó remény ember, aki épp ezért idealisan alrál-
 mas arra, hogy az övéhez hasonló makacsságú indolen-
 ciával találkozáskor előbb-utóbb maximalista és türel-
 metlen rossz tanár hírébe kerüljön. Azt hiszem, mi majd-
 nem mindent meg is tettünk ennek érdekében. Bármilyen
 rásság, tendenciózus alkalmazása nélkül, egyszerűen az ér-
 dektelenségünkkel, a megvezethetetlen elutasításunkkal
 felőröltük előtte a lelkesedését, a pedagógusi becsületét, ké-
 söbb talán még a hitét is abban, hogy valaha is jó középíró-
 lás tanár válhatna belőle. Pedig csodálatos órákat tartott,
 mert szinte mindenről, amit egyre újabb könyvekben láttok,
 beugrik a harminc éves emlékem, hogy ezt már akkor is meg-
 pedzegette nekünk, és ennél mindent az előírt tananyag is-
 meretése mellett ^{elmondani} (csak nagyon átgondolt, percről-percre megterve-
 zett óravezetéssel lehet. Engem leginkább ennek a nagytudású,
 a helyet középiskolai tanárként is a saját igényei szerint meg-
 állni akaró embernek a csendes kudarcát bánt a gimnáziumi
 emlékeim között, mert – vele együtt – én is kudarcnak tartom
 azt, hogy a Kemeth Lászlónak megadott negyven lelkesült
 szempár helyett vele mindvégig negyven lőcs nézett szem-
 be egy pancélfalon, amelyet, hiába próbált, képtelen volt
 áttörni.

Kedves barátom! (Remélem, elfogadod ezt a megközelítést.)

Nem tudom, ez a visszhangtalanság és megtagadott együtt-
 működés mennyire válhat mostanság gondná, de nem
 zárhatom ki, hogy az oly soral emlegetett értéktalanság

a mienkhez hasonló reakciókat válthat is hazánk szellemű kamaxaiból, a mi tanárainkéhoz hasonló problémák elé állíthatja a mostaniakat is. Akár így van, akár - adja Isten - nem, legyen ez a visszaemlékezés tanúsága annak, hogy nem hiábavalók még a sokszor kudarcoként átélt tanári erőfeszítések sem a külső körülmények által hívott páncélfalat áttörésére, mert lám, harminc év után is érkezhet visszajelzés az eredményességükről. Bár állítana avatottait tollú tanítványuk méltóbb emléket mérges tanáraink megindító küszködésének!

Ilyenre is ennyire futotta az elxanásmból, nemigen bírom abban, hogy ennek az írománynak helye lenne az általam említett archivum közérdeklődésre számot tartó darabjai között. Ez persze nem jelenti azt, hogy értéktelennek tartom, de legfőbb értéke amúgy sem a papíra íráskorban van, hanem abban, hogy a megírás kapcsán a mai fejemmel kellett újragondolnom, szinte újraélnem a harminc évvel előtti időket.

Exáton díszonim meg ismételt meghívásaidat a Gimnázium szép rendezvényeire, nagyon sajnálom, hogy nem tudtam mind-egyiken jelen lenni. A továbbiakhoz is egész áldozatos munkához sok sikert kívánva meretlén ölel

Négyedás István (sz. 1941)
(1960)

Solyvár, 1984. május 6.

P.S. Van ugyan írógépem, csak gépirón nincs hozzá olyan, aki elfogadható idő alatt, elfogadhatóan leírtatná, amit írok. Bizom azért az elég olvasható kézirásomban, kérek, ne tartsd a néhány utólagos javítást sem a hányavettség jelének.

J.